

ST

Oliver Boserup Skov
Tobias Matthiesen
Victor Bjørnstrup

Samf på **B**

Din grundbog om **sociologi**,
politik og **økonomi**

3. udgave

Columbus

TEMA 5

Ideologi og velfærd – hvem gør hvad?

Dette tema vil præsentere de centrale politiske ideologier og gennemgå tre forskellige velfærdsmodeller, der knytter an til hver deres ideologi.

PROBLEMFORMULERING

Hvilken betydning har de forskellige politiske ideologier for indretningen af den danske velfærdsmodel i en tid med udbredt enighed om de grundlæggende træk ved modellen?

Problemstillinger:

- * **Redegør** for grundlæggende træk ved de tre velfærdsmodeller. Anvend hertil begreberne stat, marked og civilsamfund.
- * **Undersøg** selvvalgte partiers holdning til velfærdsstaten og omfanget af de opgaver, den skal løse.
- * **Diskutér**, med inddragelse af selvvalgt empiri, hvilke af de tre sfærer (stat, marked og civilsamfund) der i det senmoderne samfund bør løse forskellige centrale velfærdsopgaver.

Ideologierne er opstået over en lang historisk periode begrundet i bestemte samfundsforhold. I det industrielle samfund havde ideologierne en tydelig position i det politiske landskab; de enkelte partier var i høj grad koblet til bestemte ideologier, der hver især var båret af en tydelig vision om, hvordan samfundet skulle indrettes. I forbindelse med etableringen af den danske velfærdsmodel i 1960'erne havde de politiske ideologier en central rolle. Efter Poul Schlüters (C) tiltrædelse som statsminister i 1980'erne

påbegyndtes et ideologisk opbrud, hvor ideologiernes rolle i 1980'erne, 1990'erne og i det nuværende årtusinde er blevet gradvis udvisket.

Det er utvivlsomt, at de hastige samfundsforandringer har en effekt på vælgerne, partierne og den overordnede og principielle diskussion om samfundets indretning og dermed også i forhold til ideologierne og deres vægt og betydning i de politiske beslutninger.

Så lad os se nærmere på de grundlæggende ideologier.

5.1 Politiske ideologier

Hvorfor skal jeg læse dette afsnit?

* Det skal du, fordi der bliver **redegjort** for politiske ideologier og deres syn på stat, marked og civilsamfund.

Hvad kan jeg bruge det til?

- * Når du læser eller ser nyheder, vil du blive i stand til at **sammenligne** og skelne mellem centrale aspekter i forskellige politiske udmeldinger.
- * Og til at **diskutere**, hvilken rolle henholdsvis stat, marked og civilsamfundet spiller og skal spille i indretningen af det danske velfærdssamfund.

De fleste danskere har meninger og holdninger til forskellige politiske spørgsmål. Disse holdninger kan enten være **fordelingspolitiske** (for eksempel fordelingen mellem samfundets rige og fattige) eller **værdipolitiske** (for eksempel integration og klima) spørgsmål. Du skal læse mere om netop de to begreber i næste tema.

Ordet '**ideologi**' er et af de mest brugte ord i samfundsvidenskab. Det har mange forskellige betydninger og nærmest en endeløs række af forskellige beskrivelser og definitioner. Ideologi kan beskrives som et politisk tankesystem, en gruppes verdenssyn, den herskende klasses ideer etc. Ideologi er således et

meget bredt begreb, men hvorom alting er, så indbefatter begrebet 'ideologi' nogle holdninger til, hvordan virkeligheden er (empirisk), men især også holdninger til samfundets indretning – altså hvad man bør gøre og ikke bør gøre (normativt). Det empiriske og det normative aspekt skaber en samlet samfundsopfattelse og udgør dermed et ideologisk grundlag.

Ideologier er *politiske orienteringspunkter*. En politisk ideologi er et mere eller mindre sammenhængende sæt af ideer, antagelser og holdninger, der danner grundlag for en organiseret politisk handling. Der er så at sige tale om både

en **samfundsanalyse** og en **samfundsvision**.

Historisk set vil en ideologi typisk gennemløbe en tre-trins-udvikling. Den vil – i sit udgangspunkt – altid være **progressiv** (en ideologi, der bryder med det eksisterende og peger på noget nyt). Dernæst vil ideologien blive **legitimerende** (ideologien vil søge at retfærdiggøre det bestående samfund. Den bliver samfundsbevarende). Endelig vil ideologien blive **regressiv** (ideologien ønsker at føre samfundet helt eller delvist tilbage til et tidligere system).

Der findes mange forskellige ideologier, som det ville kræve mange sider at belyse. Derfor skal du i dette tema læse om de fire mest centrale – liberalisme, konservatisme, socialisme og socialliberalisme. Historisk er liberalismen den første ideologi, og konservatisme og socialisme opstod derfor reelt som en modreaktion på den meget progressive liberalisme. Socialliberalismen kan ses som et miks af de to ideologier – liberalisme og socialisme. Socialliberalismen er specielt interessant i forhold til den måde, hvorpå vi i Danmark har indrettet samfundet.

Ideologierne har holdninger til næsten hvad som helst, men i denne sammenhæng fokuseres eksplicit på ideologiernes syn på begreberne stat, marked og civilsamfund.

Grundlæggende set er det således synet på disse tre sfæres funktion i samfundet, der kan siges at være det store stridsspørgsmål mellem ideologierne. Hvor stor en rolle skal staten eksempelvis have med hensyn til for eksempel at løse omsorgsopgaver, uddannelse og sundhed? Svaret herpå vil være meget forskelligt, alt efter hvilken ideologi der argumenteres ud fra.

Stat, marked og civilsamfund – hvem gør hvad?

Staten og markedet er særlige sfærer styret af nogle bestemte *færdselsregler*, som er forskellige fra dem, der er gældende i civilsamfundet – altså den sfære, der falder uden for både stat og marked.

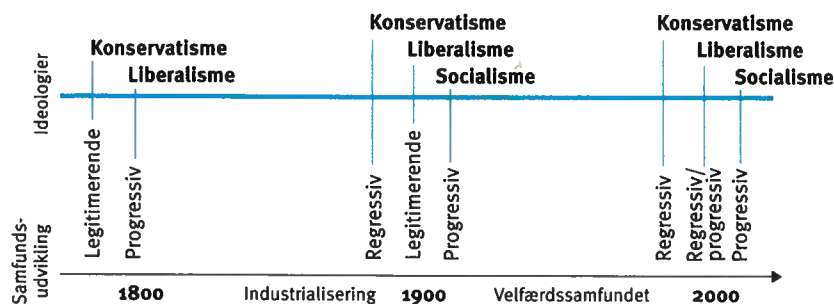
Markedet

Gevinst- og nyttemaksimering er den vigtigste færdselsregel på markedet. Den fremherskende rationalitet på markedet er *penge*. Som virksomhed handler man ikke, fordi man synes, noget er synd for en anden part, men udelukkende ud fra en betragtning om, hvorvidt tingene er rentable og effektive – en såkaldt **mål-rationel handlen**. Samfundsudviklingen har betydet, at varer og serviceydelser, der købes på markedet, i stor udstrækning har erstattet civilsamfundets egen produktion (for eksempel har markedet overtaget produktionen af fødevarer) og gensidige hjælp (for eksempel i USA er sundhedsvæsenet i stor udstrækning baseret på markedsprincipper, hvor man selv betaler for den pågældende ydelse). Såfremt man er tilhænger af, at markedspræmisserne skal spille en vis rolle i forhold til løsningen af velfærdsopgaver, mener man for eksempel, at man selv skal betale for eksempelvis uddannelse, sundhed og anden omsorg.

Staten

I staten er de vigtigste færdselsregler overholdelse og anvendelse af regler motiveret af frygt for sanktioner – en såkaldt juridisk/bureaukratisk rationalitet. Magt er et centralt rationale i den måde, man handler på i denne sfære. Staten har voldmonopol – dvs. at befolkningen i et

Figur 5.1 Regressiv, progressiv eller legitimerende?

Kilde: Peter Brøndum og Thor Banke Hansen: *Luk samfundet op!* Columbus, 2021.

demokratisk samfund har accepteret, at staten er den eneste, der må udøve vold mod personer i landet.

I Danmark blander staten sig i markedskræfternes frie bevægelighed. Staten har – i forhold til *civilsamfundet* – overtaget en lang række opgaver herfra. For eksempel børne- og ældrepleje. Hvor omfangrig staten skal være, og hvor mange opgaver den skal løse, er der ligeledes meget forskellige ideologiske syn på. Hvis man er tilhænger af, at staten skal spille en stor rolle i løsning af velfærdsopgaver, er man således fortalende for omfordeling via skatter og afgifter og tilhænger af, at det er det offentlige, der skal levere de forskellige serviceydelser (omsorg, uddannelse, sundhed etc.).

Civilsamfundet

Civilsamfundet dækker over de nære sociale netværker som familier, nabo- og venskaber og som regel også på formelle institutioner som for eksempel kirken og frivillige organisationer – altså alt, hvad der er uden for stat og marked. I civilsamfundet er rationaliteten en anden; den **værdirationelle handlen**. Det er (normalt) ikke ønsket om økonomisk gevinst eller juridisk pligt, der dominerer forholdet mellem bror og søster, mellem

ægtefolk eller mellem medlemmer i idrætsforeninger etc. I stedet handles der her på basis af en fælles forståelse (normer, værdier). Er man fortalende for, at civilsamfundet (for eksempel familien) skal spille en stor rolle i diverse velfærdsopgaver (for eksempel børnepasning og ældrepleje), mener man således også, at statens og markedets rolle skal være mindre omfangrig.

En af de teoretikere, der har haft størst betydning for den nutidige opfattelse af civilsamfundet, er den tyske sociolog Jürgen Habermas. I sin teori om de kommunikative handlinger opstiller Habermas en todelt model over det moderne samfund. Habermas opererer henholdsvis med begreberne **systemverden** (stat og marked) og **livsverden** (civilsamfundet) – se figur 5.2.

Udgangspunktet er, at der i alle samfund må løses en række nødvendige opgaver, hvis samfundets fortsatte eksistens skal være sikret. Herunder skal der skabes økonomiske midler til livets opretholdelse (systemverden) samt etableres en fælles forståelse mellem samfundets medlemmer (livsverden), så en vis grad af harmoni kan opretholdes. I livsverden træffes beslutninger på baggrund af en herredømmefri dialog/kommunikation, hvor det bedste argument vinder. I systemverden er de rationaler, der træffes beslutninger ud fra, penge og magt.

Liberalisme – enhver er sin egen lykkes smed

Købmændenes ideologi

Det er svært at tidsfæste liberalismen præcist, da dens idégrundlag har gen-

"Every man, as long as he does not violate the laws of justice, is left perfectly free to pursue his own interest in his own way, and to bring both his industry and capital into competition with those of any other man, or order of men."

Adam Smith: *Wealth of Nations*, 1776

Adam Smith.

nemgået en lang proces, men liberalismens opståen skal ses i sammenhæng med udviklingen i samfundsforholdene i det 16. og 17. århundrede.

Med opdagelsen af nye verdensdele, for eksempel Columbus' opdagelse af Amerika, opstod nye handelsveje, og verdenshandlen tog fart. En ny 'klasse' – købmændene – fik som konsekvens heraf en styrket position i samfundet over for de traditionelle magthavere – adelen og kongehuset.

Købmændenes øgede status brød med feudalsamfundets struktur og de monopoler på handel, som adel og konge sad på. Liberalismen blev således købmændenes ideologi. To helt centrale liberale tænkere og ideologer var filosofen John Locke (1632-1704) og økonomen Adam Smith (1723-1790).

Førstnævntes tanker fik stor betydning for indretningen af de demokratiske forfatninger rundt om i Europa – herunder Danmarks Riges Grundlov af 1849.

"It is not from the benevolence of the butcher, the brewer, or the baker that we expect our dinner, but from their regard to their own interest."

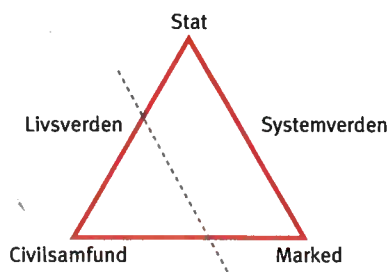
Adam Smith: *Wealth of Nations*, 1776

Frihed og marked

Et vigtigt element i liberalismen er et stærkt fokus på individets *frihed*. Det enkelte menneske er, ifølge liberalismen, i stand til at prioritere sine egne ønsker og behov, hvorfor staten ikke skal blande sig. En stor stat vil mindske den enkeltes frihed.

Ifølge det liberalistiske menneskesyn er individet stærkt, selvstændigt, uafhængigt og egoistisk. Sammenhængskraften i samfundet er egoismen og den enkeltes ønske om egen fremdrift – med andre ord: *enhver er sin egen lykkes smed!* Logikken her er, at det skal kunne betale sig at yde en indsats. Når alle drives af egoisme og det at forfølge egne mål, skaber det den dynamik, som liberalisterne i sidste ende mener fører til en kontinuerlig økonomisk vækst. Alle mennesker har, ifølge liberalismen, en række helt fundamentale *rettigheder* som frihed, liv, privat ejendomsret og ytringsfrihed. Frihed er således et nøglebegreb i liberalismen. Det enkelte individ er fri til at gøre, hvad vedkommende kan eller vil, så længe vedkommende ikke krænker andres liv. I bund og grund står individet over samfundet i den liberalistiske tankegang.

Figur 5.2 System- og livsverden

I relation til disse rettigheder er det tydeligt, at liberalismen har haft overordentlig stor betydning for blandt andet den amerikanske uafhængighedserklæring (1776) og det Danske Riges Grundlov (1849) og dermed overordnet set for den vestlige verdens opfattelse af menneskerettighederne.

Det er statens rolle at garantere denne frihed. Statens opgave bliver at beskytte det enkelte individ mod indre og ydre farer i relation til dets frihed og derudover at være passiv. Ifølge den klassiske liberalistiske ideologi er statens rolle begrænset til at optræde som en såkaldt **natvægterstat**, hvor det i princippet kun handler om at tilvejebringe indre sikkerhed (politi og retsvæsen) og ydre sikkerhed (militær).

Markedet er det helt centrale omdrejningspunkt i liberalismen. Prisen på alle varer skal fastsættes via udbud/efterspørgsel uden statslig indblanding.

I liberalistisk terminologi kaldes denne type økonomi for en **laissez faire-økonomi** (mere herom i tema 6). I den sammenhæng taler liberalisterne om en såkaldt **usynlig hånd**, der regulerer udbud og efterspørgsel. Den usynlige hånd skal stå for styringen af økonomien og fordelingen af goderne i samfundet. Væ-

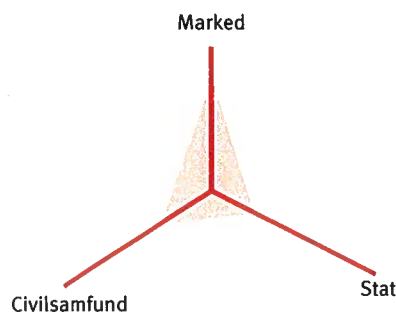
sentlige økonomiske rationaler som **fri konkurrence, arbejdsdeling og specialisering** ligger til grund for, at statens rolle ønskes minimeret, for at det enkelte individ kan have mest mulig frihed til at forfølge egne mål og derved skabe en samlet vækst for samfundet. Statens rolle bliver derfor også at sikre, at monopoler ikke opstår, så den frie konkurrence kan få frit spil.

I liberalismen er civilsamfundets rolle begrænset – for eksempel med hensyn til omfordeling. Markedet er den helt afgørende aktør. Af den frie konkurrence skabes øget vækst og velstand i samfundet. Der er i liberalismen tale om en mekanisk samfundsopfattelse. Det vil sige, at styreformen er et menneskeskabt produkt, der har til formål at tilfredsstille det enkelte menneskes behov. Ifølge Adam Smith ville en samfundsmodel, hvor alle individer stræber efter egen lykke, resultere i større lykke for samfundet som helhed.

Ideologien kan afbildes i et tredimensionelt koordinatsystem, der viser de tre sfærer og deres vægtning for den pågældende ideologi (figur 5.3).

I Danmark er de partier, der kalder sig liberalistiske, Venstre og Liberal Alliance. Sidstnævnte kan kategoriseres som et såkaldt ny-liberalistisk parti.

Figur 5.3 Liberalisme

"Frihed betyder, at individet har mulighederne, men også byrden, der følger med at skulle træffe valg. Ydermere betyder frihed også, at individet skal bære konsekvenserne af dets handlinger. Frihed og ansvar er uadskillelige."

F.A. Hayek (1889-1992)

Nyliberalismen – et moderne angreb på den danske velfærdsmodel?

Grundlæggende kan nyliberalismen ses som et angreb på grundlæggende elementer i den danske velfærdsmodel. Således ønsker nyliberalismen sig reelt tilbage til en tid, hvor statens rolle var meget mindre, og hvor den enkeltes frihed står over alt andet. Nyliberalisterne (for eksempel Liberal Alliance) vil af med det, de betegner som overformynderi fra statens side – hvor staten så at sige har gjort det enkelte individ ansvarsløst og mere har udviklet en form for velfærdsnarkomani, hvor man fra vugge til grav reelt har muligheden for at modtage offentlig forsørgelse. Nyliberalisterne kritiserer således den danske velfærdsmodel for at have udviklet et **forsørgelsessamfund**, der svækker det personlige ansvar. En mere og mere omfangsrig offentlig sektor kvæler det frie initiativ og dermed den økonomiske vækst, hævdes det fra ny-liberalisternes side. Det offentlige skal spille en langt mindre rolle, og begreber som **brugerbetaling, privatisering og decentralisering** er nøgleord for nyliberale tilhængere.

Ifølge nyliberalisten og nobelpristageren i økonomi F.A. Hayek (1899-1992) tager man friheden fra folket, hvis man tager ansvaret fra dem. Hayek opfattede

velfærdsstaten som en massiv bevægelse i retning af en kollektivisering af ansvar.

Danmarks nyliberalistiske parti – Liberal Alliance – gik frem ved seneste folketingsvalg i 2015.

Konservatisme – civilsamfundets og traditionernes ideologi

Gud, konge og fædreland – samfundet er en organisme!

Konservatismen som ideologi voksede frem hos adelen og andre ressourcerstærke personer med arvelige privilegier som en reaktion mod liberalismens progressive doktrin.

Filosoffen og den konservative politiker Edmund Burke (1729-1797) betragtes af mange som konservatismens ide-mæssige fader. Med grundlag i middelalderens feudalsamfund var konservatismens ønske at bevare samfundet, som det var.

Individet er – ifølge denne ideologi – svagt og uselvstændigt, og det er derfor nødvendigt med stærke autoriteter til at holde styr på samfundet. Samfundet er, og skal være, opbygget som et hierarki med Gud, der havde skabt orden i naturen, og samfundet, øverst, og som dermed giver individet tryk.

Familien er kernen i samfundet. Derfor skal vi skabe gode og frie rammer for alle familier. Dette uanset om familien består af én eller to forældre, om der er tale om én eller to mødre, eller om mor og far er gift eller skilt. Det skal ikke ske med detaillovgivning, men derimod med fleksible og rummelige rammer, der imødekommer de behov en moderne familie har. For os er det helt afgørende, at familierne har frihed og mulighed til selv at vælge deres livsstil og værdier. Det er hovedårsagen til, at vi er indædte modstandere af de tvungne lektiecaféer og øremærket barsel til mænd. Familierne skal selv have lov til at vælge, hvor og hvornår børnene skal lave lektier.

Det Konservative Folkepartis hjemmeside, 2022

Edmund Burke.

Ifølge konservatismen indgår individet organisk i forskellige fællesskaber (for eksempel familien eller nationen). Heri er der en næsten naturlig ulighed mellem medlemmerne. Konservatismen ser disse fællesskaber som organismer, hvorfor organismens enkelte dele må indgå i en harmonisk relation med hinanden med henblik på at bevare organismen.

Alle har en således en bestemt plads i **samfundsorganismen**, ligesom en celle har en plads og funktion i den biologiske organisme. Denne samfundsopfattelse, hvor hvert menneske har sin plads og nogle bestemte opgaver, som skal varetages, for at fællesskabet kan fungere og overleve, kaldes *organisk/funktionalistisk*.

Familien og den stærke autoritet

Den stærke autoritet er i konservatismen ment som en stærk stat – ikke at forveksle med en stor stat. En stærk stat er et værn mod individets særinteresser, der kan beskadige organismen/samfundet. Liberalisternes tro på, at individernes individuelle stræben vil skabe det bedste samfund, kan konservatismen således ikke tilslutte sig. Uden en stærk stat vil

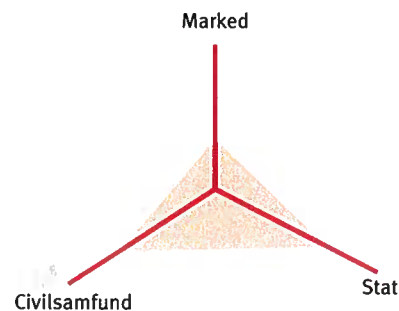
dette resultere i en naturtilstand, der vil føre til en alles kamp mod alle, og som dermed vil skade samfundsorganismen. Enkeltinteresser må underordne sig de nationale anliggender og den stærke stat (leder) – samfundet er mere end summen af individerne.

Mennesket er et socialt og samfundsmæssigt væsen. Den helt centrale grundsten i samfundet er derfor ikke individet, men *familien (civilsamfundet)*. Individets rolle er defineret ud fra deres organiske placering i forskellige typer af kollektiver, såsom familien, kirken og nationen. Nationen står over klassemodstillinger og forskellige inddelinger.

I modsætning til liberalismens egoisme og økonomiske gevinstmaksimering opstiller konservatismen centrale værdier, såsom ansvarsfølelse, fællesskabsfølelse, etik, moral, ydmyghed og respekt for traditioner. Ud over familiens funktion som traditionsbærer spiller kirken og kongehuset også en meget central rolle som nationens samlingspunkt.

Udviklingstankerne i konservatismen er evolutionære og ikke revolutionære. Det vil sige, at ændringer i samfundet ønskes langsomt voksende frem uden større forstyrrelser af den samfundsmæssige

Figur 5.4 Konservatisme

siges orden. Samfundets normer, værdier og opbygning skal bygge på generationers erfaringer og vokse historisk frem. Samfundets (organismens) bevarelse anses for at være den væsentligste opgave.

Konservatismen tilslutter sig tanken om den frie markedsøkonomi (markedet), men en ukontrolleret konkurrence mellem organismens dele (befolkningen) ses således som et sygdomstegn. Herved er der åbenlyst en skarp kontrast mellem konservatismen og den progressive liberalisme og dens krav om fri konkurrence i økonomi og politik. Konservatismen ser, som liberalismen, det frie initiativ og den private ejendomsret som væsentlige drivkræfter i relation til samfundets vækst og velfærd. Forskellen er, at konservatisme anser staten for at være et nødvendigt redskab til, at samfundet (organismen) ikke bryder sammen under den totale frie konkurrence.

Socialisme

Karl Marx og den revolutionære socialisme

Socialismen opstod i 1800-tallet i takt med industrisamfundets udvikling. Udgangspunktet var en moralsk kritik af liberalismen og de bestående samfundsforhold, hvor den mindre velstillede klasse ikke fik nok del i samfundets goder. I modsætning hertil var socialis-

"The inherent vice of capitalism is the unequal sharing of blessings: the inherent virtue of socialism is the equal sharing of miseries."

Winston Churchill (1874-1965), britisk premierminister

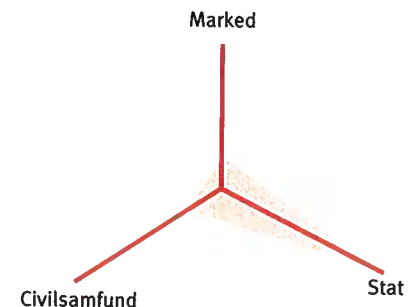
Karl Marx.

mens grundtanke **lighed og solidaritet**. En total lighed vil skabe frihed for den enkelte.

Karl Marx (1818-1883), socialismens mest fremtrædende tænker, brød sig ikke om den måde, hvorpå markedet – og dermed kapitalismen – fordelte de værdier, som blev skabt i samfundet. Han beskrev mennesket i det eksisterende kapitalistiske samfund som styret af materielle drivkræfter – og ikke af menneskets egne ideer. Den økonomiske udvikling bestemte ideerne.

Marx mente ikke, at det var retfærdigt, at et mindretal af kapitalejere (kapitalisterne) sad på produktionsmidlerne (maskiner, fabrikker, jord etc.) og derved

Figur 5.5 Socialisme

tog en uforholdsmæssig stor del af udbyttet af samfundets produktion.

Centralt for Marx' tanker var ideen om, at arbejderne skabte en værdi, der var større end den løn, de fik. Dermed bliver arbejderne udnyttet. Marx anvendte begrebet **merværdi** til at karakterisere denne udbytning. Når arbejderne for eksempel producerede en hestevogn, fik han fem kroner pr. vogn. Arbejdsgiveren solgte vognen for 100 kroner. De 95 kroner forskel er merværdi – Adam Smith kaldte den *profit*.

Marx' vision var, at arbejderne (proletarerne) ville blive så utilfredse med denne indretning af samfundet og den øgede ulighed, at det ville resultere i en revolution, hvor flertallet (arbejderklassen) omvæltede samfundsstrukturen og delte samfundets goder ligeligt mellem alle samfundets borgere. Marx var således eksponent for den revolutionære socialisme.

Reformistisk socialisme – solidaritet og en stor stat

Ikke alle socialistiske tænkere har dog haft fokus på, at der vil ske en revolution, hvor arbejderklassen ville tage magten. I stedet kan ændringer ske gennem *reformer* (Socialdemokratiet er et traditionelt eksempel på et socialistisk parti, der vil ændre samfundet *reformistisk*).

Reformistisk socialisme vil ikke overtage statsmagten ved hjælp af revolution, men ved hjælp af stemmesedlen.

Ordet socialisme stammer fra de latinske ord *socialis*, der betyder "det, som vedrører samfundet", og *socius*, som betyder 'kammerat/forbundsfælle'.

Socialismen mener, ligesom konservatismen, at kollektivet (fællesskabet) og samarbejdet er vigtigere end individet og

konkurrence. Men ideen om, hvordan samfundet skal indrettes, er klart forskelligt mellem de to ideologier – for eksempel i deres syn på markedets rolle.

Markedskræfterne tager ikke hensyn til, hvordan samfundets goder fordeles. Markedet tager ikke hensyn til trængende grupperes sociale og materielle behov. Her mener socialisterne, at det er nødvendigt med en betydelig **omfordeling** af samfundets goder, således at der skabes øget lighed i levevilkår og livsbetingelser. Dette er en betingelse for et socialt retfærdigt og dermed stabilt samfund. I denne omfordelingsproces bliver staten central og tildeles en stor rolle.

I klassisk socialistisk ideologi går vejen til økonomisk og social lighed gennem en nationalisering af produktionsmidlerne. Det vil sige, at der ønskes en omfangsrig rolle til staten. Staten ejer virksomhederne og sørger for, at profitten og værdien i samfundet ikke kun tilfalder en lille overklasse. Staten koordinerer, hvad der er brug for, og hvad der skal produceres. Denne måde at indrette nationaløkonomien på kaldes **planøkonomi**. I dag vil ingen af de socialistiske partier i Danmark dog argumentere for planøkonomi.

I forhold til sin ideologiske modpol, liberalismen, tillægger socialismen heller ikke *civilsamfundet* nogen central position – i henhold til for eksempel omfordeling. Dog spiller solidariteten en central rolle i forhold til, at staten skal gå ind i civilsamfundet.

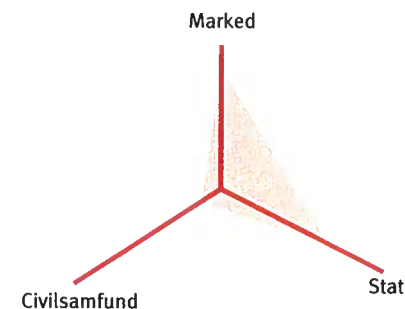
Partier, der i Danmark kalder sig socialistiske, er først og fremmest Enhedslisten og SF. Socialdemokratiet er ligeledes socialister, men har de senere årtier bevæget sig mere mod socialliberalismen.

Socialliberalisme

Socialliberalisme er en ideologi, der så at sige tager nogle af elementerne fra liberalismen og socialismen. Man ønsker her at beholde kapitalismens frie markedsøkonomi, men samtidig have en stor offentlig sektor, der er optaget af den ulighed, der følger med den rene markedsøkonomi.

Helt centralt står tanken om en **blandingsøkonomi**, der er en blanding mellem den private sektor (*markedet*) og en offentlig sektor (*staten*), der intervenserer, når kræfterne i den private sektor viser sig utilstrækkelige.

Figur 5.6 Socialliberalisme

Socialliberalismen opstod som reaktion på, at de frie markeds kræfter var ved at ødelægge det engelske samfund (for eksempel ved udnyttelse af børnearbejde

Figur 5.7 Oversigt over de tre største ideologier

	Menneskeopfattelse	Samfundsopfattelse	Statsopfattelse
Liberalisme	Mennesket er fornuftigt, rationelt, egoistisk og stræber til enhver tid efter størst mulig lykke og selvtilfredsstillelse.	Samfundets medlemmer indgår i frivilligt samvirke med henblik på at fremme egne interesser. Gennem fri konkurrence vil der i samfundet ske en harmonisk afvejning af samfundsmedlemmernes behov.	Staten garanterer individets liv og ejendom gennem mindst mulig indgriben. Idealet er en natvægter-stat eller laissez-faire-stat.
Konservatisme	Mennesket er et socialt væsen, der er svagt og ufornuftigt. Autoriteter er nødvendige til at styre mennesket, fordi det ønsker at fremme egne interesser.	Det er vigtigt for mennesker at indgå i sociale fællesskaber (fx familien og nationen). Disse fællesskaber har en naturlig hierarkisk opbygning.	Staten er en naturlig autoritet, der skal sørge for ro og orden. Staten skal sikre mod social uro. Dvs. at den skal sørge for, at de sociale forskelle ikke bliver for store, fordi det underminerer organismen.
Socialisme	Mennesket er et socialt væsen, der i stor udstrækning er et produkt af det sociale miljø, det er en del af.	Menneske og fællesskab er uadskillelige størrelser. Individet arbejder i fællesskab på at tilfredsstille de økonomiske og sociale behov. Idet disse er ens for alle, bør de have lige stor del i godeme (fx i form af fælles ejede).	En stor stat er nødvendig for at omfordele de samfundsmæssige goder og dermed sikre ligheden.

og mangelfuld uddannelse). Ifølge socialliberalismens grundlægger, filosofen John Stuart Mill (1806-1873), var det nødvendigt, at staten blandede sig i markedet.

Socialliberalisternes store gennembrud som konkret, anvendelig ideologi kan siges at komme i forbindelse med krakket på Wall Street i 1929. Økonomen John Maynard Keynes (1883-1946) skrev i 1930'erne om den økonomiske depression i USA, hvor der var meget høj arbejdsløshed. I stedet for at vente på (og krydse fingre for), at konjunkturerne ville vende, foreslog Keynes, at den offentlige sektor blev brugt til efterspørgselsregulering. Rationalet er, at staten i forbindelse med en økonomisk depression bruger flere penge (for eksempel på offentlige anlægsbyggerier) eller kræver mindre ind (sænker skatten). På den måde kommer der flere penge ud i samfundet. Herefter stiger efterspørgslen i form af både forbrug og investering, hvilket resulterer

i, at flere kommer i arbejde. På den måde kan der skabes en positiv spiral af øget efterspørgsel, investering og forbrug.

Socialliberalisterne er tilhængere af, at staten gennem lovgivning sikrer visse velfærdsrettigheder, og at staten fører en aktiv økonomisk politik for at styre markedskræfterne (for eksempel arbejdsløsheden), så ligheden i samfundet tilgodeses.

Den socialliberale ideologi er traditionelt blevet forbundet med partierne i midten af den såkaldte højre-venstreskala. I Danmark er det typisk Det Radikale Venstre. Men i dag kan det hævdes, at de fleste politiske partier i Danmark, i en vis udstrækning, er socialliberale i deres opfattelse af økonomien og den offentlige sektors rolle.

Hvorvidt de forskellige ideologier har mistet betydning i nutidens politiske landskab, sættes der mere fokus på i bogens næste tema.

'de fede ord'

* Fordelingspolitisk	* Usynlig hånd
* Værdipolitisk	* Fri konkurrence, arbejdsdeling og specialisering
* Samfundsanalyse	* Forsørgelsessamfund
* Samfundsvision	* Brugerbetaling, privatisering og udlicitering
* Progressiv, legitimerende, regressiv	* Samfundsorganisme
* Stat, marked, civilsamfund	* Civilsamfundet
* Gevinst- eller nyttemaksimering	* Lighed og solidaritet
* Målrational handlen	* Merværdi
* Værdirational handlen	* Reformistisk socialisme
* Systemverden og livsverden	* Omfordeling
* Koloniseringstese	* Blandingsøkonomi
* Natvægerstat	
* Laissez faire-økonomi	

5.2 Velfærdsmodeller – hvem skal levere velfærden?

Hvorfor skal jeg læse dette afsnit?

* Det skal du, fordi der vil blive **redegjort** for forskellige velfærdsmodeller og deres fokus på stat, marked og civilsamfund.

Hvad kan jeg bruge det til?

* Når du på din skiferie i Østrig brækker armen, vil du opleve forskellen på forskellige sundhedssystemer og derved kunne **sammenligne** forholdene mellem dele af de to landes velfærdsmodeller.

* Med en sådan oplevelse in mente vil det være oplagt at **diskutere**, hvilken rolle stat, marked og civilsamfund spiller og skal spille i indretningen af velfærdssamfundet. Hvem skal klare opgaven – det offentlige, din familie, frivillige organisationer eller dig selv?

I foregående afsnit læste du om henholdsvis liberalismens, konservatismens, socialismens og socialliberalismens syn på ansvars- og arbejdsfordelingen mellem stat, marked og civilsamfund.

Her kan du læse om tre forskellige velfærdsmodeller og indretningen af disse i relation til netop begreberne stat, marked og civilsamfund. Velfærdsmodellerens idegrundlag udspringer fra de for-

skellige ideologier og skal i høj grad ses som ideologierne manifesteret i virkelig politik.

Uanset hvilken velfærdsmodel der tales om, har staten en rolle i forhold til de to andre sfærer. Statens rolle er meget forskellig i de tre modeller. Selv om statens funktion i for eksempel USA og Danmark er meget forskellig, kan figur 5.8 alligevel illustrere velfærdsstatens

Figur 5.8 Velfærdsstatens funktioner

